

«ΓΙΑ ΟΛΑ ΦΤΑΙΕΙ ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ» (της Ιωάννας Μουτσοπούλου)

(Μέρος του κειμένου «Μεγάλες Ιδέες: Όμοιες λέξεις, αντίθετα οράματα»)

Αυτή η φράση απεικονίζει μια βαθιά πεποίθηση των ανθρώπων, ότι οι ίδιοι δεν έχουν ευθύνη για όσα δεινά συμβαίνουν στο κοινωνικό γίγνεσθαι, αλλά ότι υπάρχει πάντοτε ένα αίτιο εξωγενές, έστω και αν αυτό δεν είναι φυσικό φαινόμενο αλλά κοινωνικό. Αυτή η τάση οφείλεται σε διάφορους λόγους, όπως στο ότι ο άνθρωπος:

α) Δεν θέλει να συνδέσει το ατομικό με το κοινωνικό, δεν θέλει να διακρίνει τη γραμμή σύνδεσης ανάμεσα στις ατομικές επιλογές και στα κοινωνικά φαινόμενα, δηλαδή να τα δει ως συνέπειες αυτών των επιλογών, γιατί πρωταρχικά θέλει να υπεκφύγει της ευθύνης. Και επειδή τα μέλη της κοινωνίας διαθέτουν αρνητικά χαρακτηριστικά, είναι πάντοτε εύκολο να επιρρίψει τις ευθύνες στους υπόλοιπους ή σε ένα άβιο σύστημα όπου επιχειρεί ακόμη και να αθώσει όλους τους όμοιούς του, γιατί μέσα σε μια συνολική αθώωση δεν υπάρχει διαμάχη και συζήτηση επί των υποκειμενικών αιτίων.

Σε κάποιον βαθμό, αυτό οφείλεται στο ότι αντιλαμβάνεται τόσο καταλυτική και «ιερή» τη διαφορετικότητά του που τον οδηγεί να διακρίνει τα αρνητικά στους άλλους ενώ στον εαυτό του δεν μπορεί να το κάνει. Ταυτόχρονα και αντιφατικά, ως άτομο

επιζητεί την ομοιομορφία και το αγελαίο με συνέπεια να αρνείται παιδαριωδώς να αξιολογήσει το προφανές, ότι οι περισσότεροι άνθρωποι διακατέχονται από τις ίδιες τάσεις και επιθυμίες. Δηλαδή, η διαφορετικότητα τείνει να προστατεύσει τον εαυτό της με κάθε κόστος και ενάντια σε κάθε λογική. Δεν θέλει να αντιληφθεί την ατομική ευθύνη ως μέρος της συλλογικής ευθύνης, ακόμη και όταν η σχέση τους είναι εξόφθαλμη.

β) Πιστεύει ότι οι άοριστες επιθυμίες και σκέψεις του για ανιδιοτέλεια και κοινωνικότητα (που όμως είναι χλιαρές και ποτέ δεν γίνονται πράξη) αρκούν για να αθώσουν τις ταυτόχρονες επιβλαβείς επιθυμίες και πρακτικές του που έτσι τις εντάσσει σε ένα είδος δικαιολογημένης και νόμιμης άμυνας. Εδώ γίνεται φανερό ότι η επιθυμία συχνά αποκόπτει τον άνθρωπο από την πραγματικότητα και οι συγκρουόμενες επιθυμίες του, αντί να τον οδηγούν σε τελικό ξεκαθάρισμα του σωστού και του λάθους, τελικά χρησιμοποιούνται απλώς για να εκτονώνει διαφορετικές συνιστώσες του εαυτού του που είναι αντίθετες και εχθρικές μεταξύ τους, κατορθώνοντας έτσι να αποφεύγει την εσωτερική σύγκρουση. Οι άοριστες επιθυμίες του για ανιδιοτέλεια τον «χρίζουν» καλό και αθώο, ενώ οι ατομικιστικές αντικοινωνικές επιθυμίες του αποτελούν μία «αναπόφευκτη ανάγκη» που δικαιολογείται εφ' όσον έχει προηγουμένως χριστεί αθώος.

γ) Ένας ακραίος υλισμός έχει καταλάβει την αντίληψή του, ότι η ύπαρξη του ανθρώπου είναι μηχανιστική (ακόμη και όταν δεν είναι θεωρητικά υλιστής) και επομένως η συνείδηση είναι πάντοτε ενεργούμενο ενός εξωγενούς παράγοντα. Δηλαδή, αυτό είναι τελικά ένα πρόβλημα συνειδητής ή ασυνείδητης κοσμοθεώρησης.

δ) Οι ιδεολογικές απόψεις ή οι προσκολλήσεις σε σχολές σκέψης παίζουν επίσης ένα σημαντικό ρόλο σε αυτή τη στάση.

ε) Η ανθρώπινη σκέψη και ψυχολογία είναι προς το παρόν για την πλειονότητα αντανεκλαστική ή αντιδραστική στο περιβάλλον, χωρίς να εκφράζει πρωτοτυπία και αληθινή βούληση. Και όσοι

κομπάζουν για την ανεξάρτητη βούλησή τους συνήθως εννοούν μια ανεξέλεγκτη επιθυμία που τους κυβερνάει και δεν γνωρίζει περιορισμούς. Η επιθυμία όμως τυφλώνει και αποκρύπτει την πραγματικότητα, αλλά χωρίς αντίληψη της πραγματικότητας δεν μπορεί να υπάρξει αληθινή βούληση. Πέραν τούτου, η επιθυμία είναι ένας εξαρτησιογόνος παράγοντας, πράγμα που επίσης αποκλείει την ύπαρξη βούλησης, ακόμη κι αν εκφράζεται με δύναμη και πρωτοβουλία.

στ) Ένα άλλο στοιχείο στρέβλωσης είναι το ότι οι περισσότεροι θεωρούν ότι μόνον οι ατομικές επιβλαβείς πράξεις επιφέρουν ευθύνη, ενώ ό,τι δεν εκφράζεται με πράξη δεν επιφέρει συνέπειες και ευθύνη. Ο ηθικός κώδικας – όταν υπάρχει – ορίζεται με το γνωστό «ου» και υπάρχει η διάχυτη αυταπάτη ότι ο τρόπος σκέψης και ζωής που δεν εμπίπτει στους απαγορευτικούς ορισμούς του νόμου και της κοινωνικής ηθικής είναι αποκομμένος από το περιβάλλον, σαν να έχει υποστεί κάποια αποστείρωση. Η κακή σκέψη, η άλογη επιθυμία, οι κάθε λογής στρεβλές τάσεις είναι αθώες, εφ' όσον βρίσκονται σε μια μόνιμη καταστολή και απόκρυψη λόγω της απαγορευτικότητας του περιβάλλοντος. Όμως ακόμη και σε ένα μηχάνημα, που είναι άβιο, δεν αρκεί να μη λειτουργούν τα μέρη του ενάντια στο όλο, αλλά πρέπει ταυτόχρονα να επιτελούν τις λειτουργίες που πρέπει, χωρίς να αδρανούν. Αντίθετα, στον άνθρωπο θεωρείται ότι η αδράνεια αρκεί για την καλή λειτουργία του συστήματος, πράγμα που αποτελεί μία πονηρή εφεύρεση του ανθρώπου για να διάγει απερίσπαστος την ιδιοτελή ζωή του.

Με τέτοιο συνειδησιακό υπόβαθρο είναι αναμενόμενο να θεωρείται ένα σύστημα ως αίτιο κοινωνικών συνθηκών. Βέβαια, είναι αληθές ότι ένα σύστημα (οποιοδήποτε σύστημα, οικονομικό ή κοινωνικό) έχει τη δική του δυναμική και φαίνεται να λειτουργεί ανεξάρτητα από τις ατομικές βουλήσεις των μελών της κοινωνίας. Όμως αυτό δεν είναι απόλυτα αληθινό. Το σύστημα λειτουργεί φαινομενικά ανεξάρτητα από τη λεγόμενη λαϊκή ή ατομική βούληση, αλλά στον προσεκτικό παρατηρητή τα πράγματα

αποκαλύπτονται διαφορετικά. Διάφοροι συνειδησιακοί παράγοντες οδηγούν σε μια τέτοια λειτουργία.

Πρώτον, στη συστημική λειτουργία πάντοτε επεμβαίνουν άνθρωποι επιχειρώντας να ικανοποιήσουν τις δικές τους προσωπικές επιθυμίες χρησιμοποιώντας το σύστημα, συνήθως αυτοί είναι άνθρωποι ισχυροί που προσπαθούν να το ελέγξουν προς όφελός τους και μόνον.

Δεύτερον, οι ίδιοι οι αδύναμοι πολίτες έχουν συγκρουόμενες επιθυμίες και αυτοί επίσης τείνουν να επηρεάσουν τη συστημική λειτουργία προς ικανοποίηση αυτών των επιθυμιών.

Τρίτον, οι πολίτες σε κάθε περίπτωση εκφράζουν τη μέγιστη αδράνεια και αδιαφορία σχετικά με το κοινωνικό γίγνεσθαι, με αποτέλεσμα να αντιδρούν μόνον όταν ένα πρόβλημα τους αγγίζει προσωπικά, αδιαφορώντας κατά τον χρόνο που αυτό γεννιέται και αναπτύσσεται ως εχθρός στα κοινωνικά θεμέλια. Συνέπεια αυτής της αδιαφορίας και αδράνειας είναι το ότι εξαντλούν το ενδιαφέρον τους για τα κοινά σε μια πολιτική εκλογή μετά την οποία επαφίενται στην πολιτική βούληση των εκλεγμένων αντιπροσώπων τους για την ευόδωση των επιλογών τους. **Αυτή όμως η αδράνεια και αδιαφορία, που αποτελεί παθητική ιδιοτέλεια και ήθελημένη επιλογή, είναι ακριβώς η κινητήρια δύναμη του «συστήματος» το οποίο έτσι αφήνεται στα χέρια των ιδιοτελών, οπότε η ενεργή ιδιοτέλεια συμπληρώνει την παθητική.** Η συνείδηση του συστήματος είναι η συνείδηση των ανθρώπων. Δεν υπάρχει κάποια αυτεξούσια συστημική βουλευτική οντότητα που να μπορεί να αναλάβει κάθε ανθρώπινη ευθύνη. Αυτό είναι μύθος.

Όμως σε αυτή τη δυσλειτουργία του συστήματος υπάρχει μία μεγάλη δυσκολία: **το νήμα της ευθύνης χάνεται μέσα στην πολυπλοκότητα των διαπλεκόμενων σχέσεων και του χρόνου που απαιτείται για να γίνει ορατή η στρέβλωση και να επιφέρει αποτελέσματα.** Δηλαδή, η σχέση αιτίου και αποτελέσματος αποτελεί μια πυκνή και μακριά αλυσίδα σχέσεων και παρεμβολών που καθιστά άορατη την ευθύνη του καθενός. Εδώ η συλλογικότητα γίνεται πεδίο απόκρυψης της ατομικής ευθύνης, επειδή ο καθένας

θεωρεί ότι η ατομική ευθύνη υπάρχει μόνον όταν έχει τέτοια ισχύ ώστε να επιφέρει άμεσα ένα αποτέλεσμα. Αλλά τα πράγματα δεν είναι έτσι. Η δύναμη του ανθρώπου έγκειται όχι μόνον στη διαφορετικότητά του αλλά και στη συλλογικότητά του, αρκεί να μην αντιληφθεί κανείς αυτή τη συλλογικότητα απλώς ως δύναμη του πλήθους αλλά ως μια εγγενή ιδιότητα του ατόμου. Η αθροιζόμενη δύναμη του πλήθους είναι ένα επιφανόμενο που υποκαθιστά στη χοντροκομμένη αντίληψη τη συλλογικότητα με αθροιζόμενες διαφορετικότητες, όπου όμως η έμφαση βρίσκεται στη χωριστή διαφορετικότητα και τα κριτήρια είναι ατομιστικά. Αλλά τα κριτήρια θα έπρεπε να λειτουργούν και αντίστροφα, δηλαδή να βλέπουμε τη συλλογικότητα που εκφράζεται στις πολλές διαφορετικότητες και τις διαφορετικότητες που εκφράζονται μέσω της συλλογικότητας. Η ατομικότητα ή διαφορετικότητα είναι φορέας και της συλλογικότητας πλην του εαυτού της, γιατί χωρίς συλλογικότητα δεν μπορεί να υπάρξει ατομικότητα – ούτε θα είχε νόημα κάτι τέτοιο! – και, επομένως, είναι φορέας της συλλογικής δυναμικής και ευθύνης.

Γίνεται φανερό ότι τα αυτονόητα δεν ισχύουν και, αν δεν τα υπερβούμε, δεν πρόκειται ποτέ να διακρίνουμε τις λογικές λύσεις των προβλημάτων μας. Αλλά μας παρέχουν τέτοια ψυχολογική ευκολία (γεμάτη, βέβαια, με ψευδαισθήσεις) που νομίζουμε ότι η διαχείριση του εαυτού μας είναι εύκολη, όσο εύκολο φαίνεται το να διαχειριστούμε ένα πράγμα που μας ανήκει, πράγμα που δείχνει πόσο έχουμε αποξενωθεί από τον εαυτό μας.

Ιωάννα Μουτσοπούλου
Μέλος της ΜΚΟ Σόλων

Φεβρουάριος 2016

Φωτογραφίες: all-free-download.com

(solon.org.gr)

